

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЗЛОЧИНЦІВ призначена для оперативного інформаційного забезпечення розкриття і розслідування, а також попередження злочинів. Основою цих обліків є збір, накопичення й аналіз поглиблених (стосовно пошукової та довідкової облікової інформації) криміналістично значимих даних та зведень про суб'єктів злочинів і зв'язаних з ними подій.

Перші спроби автоматизувати облік злочинців шляхом створення дактилоскопічних пошукових систем можна віднести ще до 1968 р., коли у США за ініціативою ФБР була створена комп'ютерна система ідентифікації відбитків пальців рук AFIS. У системі використана методологія розпізнавання, обробки та зберігання відбитків пальців рук, розроблена Національним інститутом стандартів і технологій (NIST) США. Подальшим розвитком цієї технології була розробка NIST у 1972 р. системи розпізнавання папілярного узору FINDER (скорочення від FINGERprint [«відбиток пальця»] та reaDer [«пристрій для зчитування»]) для автоматизації вводу відбитків пальців рук у надвелику базу даних дактилоскопічної інформації ФБР.

Система FINDER показала високі результати при роботі із значними масивами відбитків, знятих за допомогою чорних барвників, а також із чорно-білими зображеннями і стала своєрідним стандартом для створення сучасних автоматизованих облікових систем.

Удосконалена система AFIS отримала назву Integrated Automated Fingerprint Identification System (IAFIS) – Інтегрована Автоматизована Система Ідентифікації відбитків пальців яка розміщена в місті Класбурзі (західна Вірджинія). На сьогодні дактиломасив ФБР США налічує понад 50 млн. дактилокарт. Система дозволила онлайнний доступ до бази даних ФБР майже всім правоохоронним органам 50 штатів. Час на обробку запитів складає близько двох годин (для порівняння: раніше на це потрібно було до 20 днів). Окрім відбитків пальців IAFIS містить досьє і здатна протягом доби надати правоохоронній установі, що направила запит (у тому числі й цивільній), всю

кримінальну інформацію по конкретній особі. Раніше на такі перевірки потрібно було до трьох місяців.

Практично всі сучасні автоматизовані дактилоскопічні системи обліку злочинців, наприклад, PRINTRAK, COGENT (США); «MORPHO» (Франція), EURODAK (ЄС), NEC (Японія), «Папилон», «Сонда» (Росія), «Дакто 2000» (Республіка Білорусь) є аналогом AFIS з певними вдосконаленнями.

В Україні автоматизація окремих криміналістичних обліків бере початок з 90-х років із впровадженням автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем (АДІС) та інформаційно-пошукових систем (АІПС), які відрізнялися як апаратною реалізацією, так і організаційною структурою, що пояснюється часом створення, комплексом вирішуваних задач, різноманітністю використаного програмного забезпечення, рівнем взаємодії з іншими базами даних. Це, перш за все, стосується нині діючих систем, таких як: АДІС «ДАКТО 2000» (Білорусь), «Сонда» (Росія) – для ведення дактилоскопічних обліків та досліджень; АІПС – «ATLAS», «Відеооблік», «Відеоряд» (Україна) – для ведення відеообліків.

Інформаційну базу вітчизняної системи обліку злочинців складають автоматизовані оперативно-довідкові, пошукові та криміналістичні обліки МВС України, які ведуться на державному, регіональному й місцевому рівнях. Особливу роль у розкритті і розслідуванні злочинів відіграють централізовані і регіональні обліки, зосереджені в департаменті інформаційних технологій (ДІТ) МВС України, ГУМВС, УМВС, УМВСТ та локальні обліки міськрайлінорганів.

В ДІТ дані про злочинців накопичуються й обробляються в автоматизованих банках криміналістично значимої інформації, що представляють собою єдину інформаційну структуру, яка є одним з основних компонентів загальнодержавної автоматизованої системи інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. Паралельно з ними також функціонують інші відомчі автоматизовані банки даних про злочинців.

Накопичена у цих обліках оперативно-довідкова, пошукова і криміналістична інформація про злочинців за змістом є криміналістичною. Це унікальні, багатопрофільні централізовані масиви інформації, які нараховують десятки мільйонів облікових документів на машинних носіях. Так лише в ДІТ МВС у пофамільній оперативно-довідковій базі на засуджених осіб зосереджено понад 2,5 млн. облікових документів, а у банку дактилоскопічної інформації – понад 2 млн. дактилокарт.

Централізовані пошукові обліки ведуться разом з централізованими криміналістичними обліками. У перспективі вони будуть інформаційно об'єднані в автоматизовану інтегровану базу даних.

А. о. з. дозволяє вирішити наступні завдання:

– швидко та достовірно встановлювати важливу для слідства інформацію про підозрюваних і звинувачуваних: чи був раніше засуджений, коли, за що, де відбував покарання тощо;

– прискорити та полегшити перевірку слідчих та оперативно-розшукових версій, наприклад, версій, що передбачають можливість скоєння злочину раніше засудженими за аналогічні злочини, які втекли з місць позбавлення волі, та ін.;

– здійснювати профілактичні заходи по упередженню злочинів.

Ефективність використання **А. о. з.** залежить від знання практичними працівниками його можливостей, а також від їх ініціативи і своєчасності звернення до їх допомоги.

Об'єктами оперативно-довідкового та пошукового обліку злочинців є підозрювані, обвинувачені або засуджені громадяни України, іноземці й особи без громадянства.

Об'єкти оперативно-довідкового обліку, як правило, мають причинно-наслідковий зв'язок з подією злочину; мають зовні очевидні, візуально-сприймані реєстраційні ознаки. Найчастіше використовують наступні види згаданого вище обліку:

– алфавітно-дактилоскопічний облік. Облік здійснюється у формі взаємозалежних автоматизованих алфавітних реєстрів і дактилоскопічних банків даних на осіб, які вчинили злочин, оголошені у розшук, засуджених до позбавлення волі, затриманих;

– фотовідеооблік. Це облік осіб за ознаками зовнішності у вигляді фототек, відеобанків і відеотек, що містять як відео-, так і фотозображення осіб, засуджених за вчинення злочинів (у тому числі злодіїв у законі й авторитетів кримінального світу, членів ОЗУ тощо), що становлять особливий інтерес для правоохоронних органів.

Централізованому пошуковому облікові підлягають:

- особи раніше засуджені;
- особи, оголошені в розшук;
- особливо небезпечні злочинці;
- безвісти зниклі злочинці;
- особи, що мають стійко виражену криміногенну орієнтацію.

У централізованому обліку особливо небезпечних (кваліфікованих) злочинців (рецидивісти, «гастролери», організатори злочинних груп, кримінальні авторитети) накопичення та обробка інформації здійснюється за допомогою підсистем на зразок «Досьє», «Відеоряд» за спеціальними обліковими формами. Облік, схильних до скоєння злочинів, проводиться шляхом фіксації ознак зовнішності в автоматизованих відеобанках чи відеотеках.

Криміналістичний облік на регіональному (обласному) рівнях ведеться у ДНДЕКЦ МВС, НДЕКЦ при ГУМВС, УМВС, УМВСТ з використанням автоматизованих банків даних (АБД). До них насамперед відносяться такі:

- база слідів пальців рук з місць нерозкритих злочинів;
- банк дактилокарт на осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів;
- база суб'єктивних портретів;
- банк записів анонімних повідомлень про загрозу вибуху та ін.

Форма ведення обліків злочинців визначається типом використаної інформаційної системи. Найчастіше використовують автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АПС) та автоматизовані банки відеоінформації.

У даний час в системі МВС України використовується цілий ряд АПС та автоматизованих банків відеоінформації (АБВ), таких як АБД «Відеоряд», «Відеооблік» АПС «ATLAS» та ін. На сьогодні найбільш представленою в регіонах (областях) України, а також на рівні райлінійміськорганів є АПС «ATLAS», яка побудована на сучасній СБД «ORACL» за технологією клієнт/сервер та має відкриту архітектуру, має простий та зручний графічний інтерфейс, що дозволяє вести облік злочинців як на рівні експертно-криміналістичних підрозділів, так і оперативним працівниками. АПС є ефективним засобом оперативного обліку осіб схильних до скоєння злочинів та дозволяє систематизувати інформацію про підоблікову особу, здійснювати пошук за заданими критеріями (анкетні дані, ознаки зовнішності та ін.), проводити впізнання потерпілими й очевидцями.

Система кримінального обліку злочинців не передбачена кримінальним процесуальним законом, проте порядок його використання визначається на підставі вимог Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються загальних засад кримінального провадження (ст. 2), Законів України «Про міліцію» та «Про оперативно-розшукову діяльність». Сама ж процедура збирання матеріалів регламентується підзаконними актами, наказами, інструкціями МВС України, СБУ і прокуратури України.

Підставами для постановки на облік є:

- постанова про порушення кримінального провадження;
- постанова про виділення кримінального провадження чи про з'єднання кримінальних проваджень;
- постанова про передачу кримінального провадження;
- постанова про залучення в якості обвинувачуваного (підозрюваного);
- постанова органу розслідування або визначення суду про взяття під варту;

- постанова про відкриття розшукової справи;
- вирок суду;
- наявність у банку даних облікових документів на особу, спрямованих по іншим кримінальним провадженням.

Лит.: Оперативно-справочные, оперативно-розыскные, криминалистические и некоторые иные учеты, используемые при раскрытии и расследовании преступлений (справочник для следователей и оперуполномоченных уголовного розыска). – М., 1985; Плишкин П. П., Смирнов А. И. Решение оперативно-служебных задач органов внутренних дел на основе использования электронно-вычислительной техники : учеб. пособ. – М. : МВД СССР, 1990; Мазниченко Ю. О. Інформаційні технології в експертній практиці : навч.-практ. посіб. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007; Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009.

Ю. О. Мазниченко